

Tanhua Tiina

Lukion päättävän nuoren valmius tehdä koulutustaan ja uravalintaansa koskevia päätöksiä

Kasvatustieteen kandidaatintutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Kasvatuspsykologia
2018-2019
23.4.2019

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Lukion päättävän nuoren valmius tehdä koulutustaan ja uravalintaansa koskevia päätöksiä
(Tanhua Tiina)

Kandidaatintutkielma, 30 sivua

Huhtikuu 2019

Tässä kandidaatintutkielmassa käsittelen nuoren valmiuksia tehdä koulutus- ja työuraansa koskevia valintoja, sekä tasa-arvon ongelmia korkeakoulutukseen hakeutumisessa. Opetus- ja kulttuuriministeriö aloittivat yhdessä korkeakoulujen kanssa hankkeen nopeuttaa korkeakouluun ja työelämään siirtymistä. Yhtenä hankkeen osa-alueena korkeakoulujen tulee kehittää opiskelijavalintoja niin, että vuoteen 2018 mennessä pitkää valmistautumista vaativista valintakokeista on luovuttu, ja vuoteen 2020 mennessä korkeakoulujen tulee lisätä suoravalintaa niin, että nykyistä merkittävästi suurempi osa hakijoista saa koulutuspaikan suoraan ylioppilastutkinnon arvosanojen perusteella.

Tarkastelen kandidaatintutkielmassani, miten ylioppilastutkinnon painottaminen korkeakoulujen opiskelijavalinnassa siirtää painetta yhä aikaisempaan vaiheeseen nuoruutta, jolloin nuoren pitäisi jo lukion, tai jopa peruskoulun viimeisten luokkien aikana, pyrkiä tekemään koulutusalaansa ja sitä kautta uravalintaansa koskevia päätöksiä. Tarkastelen psykologisten teorioiden valossa, millaiset ovat nuorella valmiudet, jotta hän pystyisi näitä valintoja tehdä. Kandidaatintutkielmassani käsittelen lisäksi valintakokeiden muutosta ja miten se vaikuttaa eri taustaisten hakijoiden asemaan. Korkeakoulupaikoista on kova kilpailu, joten on ensiarvoisen tärkeää, että hakijat tulevat kohdelluksi tasa-arvoisesti. Toteutan kandidaatintutkielmani kirjallisuuskatsauksena.

Johtopäätöksenä esitetään, että ylioppilastutkinnon arvosanojen painottaminen korkeakouluun haettaessa siirtää painetta tehdä ratkaisevia päätöksiä yhä aikaisempaan vaiheeseen. Nuorudessa ajatuksen kehitys on vielä kesken ja tulevaisuus voidaan nähdä epävarmana, mutta paine tehdä tulevaisuuden kannalta merkittäviä valintoja on siirtymässä jo peruskoulun ylimmille luokille, sekä lukioon.

Avainsanat: valintakokeet, korkeakouluun hakeutuminen, yhteishaku, ainevalinnat, koulutusala

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Nuoren valmiudet koulutusvalintaan psykologian teorioiden valossa	6
2.1	Päätöksenteon vaikeudet	7
2.2	Erik H. Eriksonin kehitysvaiheteoriat	8
2.3	Albert Banduran minäpystyvyyden teoria	9
2.4	Lev Vygotskyn sosiokulttuurinen teoria	10
2.5	Tulevaisuusorientaatio	11
3	Valintakokeet	12
4	Valinnan vapaus vai pakkovalinta	14
5	Tasa-arvon ongelmat korkeakouluun hakevien välillä	15
5.1	Sosiaaliset ja ekonomiset tekijät	16
5.1.1	<i>Maksulliset valmennuskurssit</i>	17
5.2	Ensikertalaisuus -status	19
6	Oppilaanohjaus	21
7	Johtopäätökset ja pohdinta	23
	Lähteet	27

1 Johdanto

Opetus- ja kulttuuriministeriö on aloittanut yhdessä korkeakoulujen kanssa kärkihankkeen, jonka tavoitteena on nopeuttaa korkeakouluun ja työelämään siirtymistä (OKM, 2019). Yhtenä hankkeen osana korkeakoulujen tulee kehittää opiskelijavalintoja niin, että vuoteen 2018 mennessä pitkää valmistautumista vaativista valintakokeista on luovuttu. Hankkeen mukaan vuoteen 2020 mennessä korkeakoulujen tulee lisätä suoravalintaa niin, että nykyistä merkittävästi suurempi määrä hakijoista pääsee suoraan ylioppilastutkinnon arvosanojen perusteella opiskelemaan. Suoravalinnan lisääntyessä paine koulutusvalintojen tekemiseen voi siirtyä jo peruskouluun, jolloin nuoren täytyy päättää, hakeeko hän lukioon vai johonkin muuhun koulutukseen. Nuoren koulutuspolun muodostuminen on moniulotteinen prosessi ja siihen vaikuttavat yksilöön itseensä liittyvien tekijöiden lisäksi yhteiskuntaan liittyvät tekijät (Söderholm, 2017). Koska korkeakoulupaikoista on kova kilpailu, on erittäin tärkeää, että eri taustoista tulevat hakijat tulevat kohdelluksi tasapuolisesti.

Kandidaatintyössäni tulen käsittelemään valintakokeiden muutosta ja millä tavoin se vaikuttaa eri taustaisten hakijoiden asemaan. Tulen käsittelemään tasa-arvon ongelmia, mitä uudistunut valintaprosessi voi aiheuttaa sosiaalisen ja ekonomisen taustan perusteella. Lisäksi käsitelen millä tavoin valintakokeiden muutos luo painetta tehdä koulutus- ja uravalintoja yhä aikaisemmassa vaiheessa ja millaiset ovat nuoren psykologiset valmiudet tehdä tällaisia valintoja. Tutkimuskysymyksiksi olen määritellyt: *millaiset ovat nuoren valmiudet tehdä koulutus- ja työuraansa koskevia valintoja?* ja *millaisia tasa-arvon ongelmia korkeakouluun hakeutuminen pitää sisällään?*

Valitsin tämän aiheekseni, sillä se on erittäin ajankohtainen, uusi sekä itseäni kiinnostava aihe. Opetus- ja kulttuuriministeriön kärkihanke on tällä hetkellä käynnissä, eikä sen seurauksista ole vielä saatu tuloksia. Työni hypoteesi on, että korkeakoulujen hakuprosessin muutos lisää painetta tehdä uravalintoja koskevia päätöksiä yhä nuoremmalla iällä. Suomessa työllistyminen ilman koulutusta on lähes mahdotonta ja koulutuksen hankkiminen on myös läheisesti yhteydessä sosialisoitumiseen, sillä yhteiskunnassa koulutusta arvostetaan (Söderholm, 2017). Kor-

keakouluihin on kova kilpailu ja olenkin kiinnostunut siitä, miten tämä kilpailu pystytään toteuttamaan niin, että se on tasa-arvoinen kaikille hakijoille. Valintakoeuudistuksen ja suoravalminnan lisääminen voi myös asettaa nuoret valinnan eteen, vaikka heillä ei ole vielä tarvittavia psykososiaalisia ja kognitiivisia valmiuksia tehdä tätä valintaa. Etenkin nykyisessä yhteiskunnassa, jossa työmarkkinat ja koulutusalat muuttuvat, nuori tarvitsee ohjausta, riittävästi tietoa sekä ymmärryksen itsestään, jotta hän pystyy tekemään koulutusvalintansa.

2 Nuoren valmiudet koulutusvalintaan psykologian teorioiden valossa

Nuoruus nähdään usein siirtymänä lapsuudesta aikuisuuteen ja tässä elämänvaiheessa tehdyt valinnat luovat pohjan myöhemmälle elämälle (Nurmi ym., 2014). Nurmen ym. (2014) mukaan nykyään nuoruuden ikävaihe on pidentynyt, ja on otettu käyttöön termi ”emerging adulthood” eli muotoutuva aikuisuus, jossa ominaista on identiteetin etsintä. Nuoruudessa minäkuva muotoutuu abstraktimmaksi ja nuori alkaa muokkaamaan tavoitteitaan. Nuoren läheiset suhteet, kuten perhe ja ystävät, mutta myös yhteiskunta ja kulttuuri suuntaavat ja rajaavat nuoren kehitystä, ajattelua, toimintaa ja valintoja (Nurmi ym., 2014).

Valintoja tehdessään nuoren täytyy mukauttaa ja sopeuttaa omia tavoitteitaan ja toimintatapaan ympäristön mahdollisuuksien, rajoitteiden sekä kulloisenkin tilanteen mukaan (Nurmi ym., 2014). Yhteiskunta ja sosiaaliset suhteet muokkaavat ja rajoittavat nuoren mahdollisuuksia ja tavoitteita. Nuoruudessa myös ikätovereiden merkitys nuoren käytökseen ja nuoren valintoihin voi olla hyvinkin merkittävä (Nurmi ym., 2014). Latomaan (2011) mukaan nuoruudessa psykologiset tekijät eivät ole vielä kehittyneet. Oman itseymmärryksen rakentuminen ja tietojen ja taitojen oppiminen on vielä kesken (Latomaa, 2011).

Hautamäen ym. (2012) teettämän kyselyn mukaan opiskelijat ilmoittivat, että lukiokurssien valinta lukion alussa on hankalaa, koska lukion alussa ei opiskelijalla ole vielä tietoa mihin hän pyrkii lukion jälkeen hakeutumaan. Kyselyn mukaan opiskelijat kuitenkin kokivat, että opiskelijalle olisi tärkeää saada tukea ja tietoa lukiossa tehtävien valintojen merkitys tulevaisuuden ja erityisesti jatko-opintojen kannalta. Kyselyn vastaajien joukossa oli useita sellaisia opiskelijoita, jotka kokivat katuviivansa tekemiään kurssivalintoja lukiossa ja pitivät päätöksiään hätiköityinä. Vastaajat kokivat, että lukiossa opiskelija ei saanut riittävästi apua ja tukea, jotta opiskelija pystyisi tekemään koulutusalaansa koskevia päätöksiä (Hautamäki ym., 2012). Pursiaisen (2016) mukaan lukiossa olisikin hyvä keskittyä alussa pakollisiin kursseihin, jotta opiskelijan tehtävät keskeiset valinnat siirtyisivät myöhemmälle opiskeluihin. Pursiaisen mukaan lukion alussa opiskelijan valintoihin voi vielä vaikuttaa peruskoulusta mieleen jääneet asenteet eri oppiaineita kohtaan (Pursiainen, 2016). Nuorten asenteet ja mielipiteet koulutusta ja akateemisuutta kohtaan voivat peruskoulun jälkeen olla ennakkoluuloiset ja ne voivat perustua pitkälti ennakkokäsityksiin. Koska nuoruudessa kehitys on vielä kesken ja kokemukset eri aloista ja

oppianeista ovat vielä rajalliset, voi nuori tehdä hätiköityjä päätöksiä, jotka perustuvat pitkälti vain mielikuviin.

2.1 Päätöksenteon vaikeudet

Työuraa koskevien päätösten tekoon liittyy paljon yksilöllisiä tekijöitä, joita ovat esimerkiksi taidot ja kyvyt, oman elämän tavoitteet, uratoiveet ja -tavoitteet sekä odotukset (Kördik & Korkmaz, 2018). Koulutusvalinnat muokkaavat opiskelijan koulutuksellista kokemusta ja voi suoraan määritellä urapolkua (Workman, 2015). Gatin ja Sakan (2001) mukaan ensimmäiset uraa koskevat päätökset tehdään tyypillisesti nuoruudessa ja nämä päätökset voivat vaikuttaa pitkälle tulevaisuuteen yksilön psykologiseen hyvinvointiin, terveyteen ja omaan ammatilliseen suuntaan. Heidän mukaansa suuri osa nuorista kokee päätöksenteon stressaavana, ja usea kokeekin vaikeuksia joko ennen päätöksentekoa, tai päätöksenteon prosessin aikana. Uraa koskevat päätöksenteon vaikeudet ovat ongelmia, jotka yksilön tulisi käsitellä ennen merkittävien päätösten ja valintojen tekoa (Kirdök & Harman, 2018). Yksilöt, jotka kokevat vaikeuksia päätöksenteossa, saattavat viivyttää päätöksentekoa tai tehdä sopimattoman päätöksen, jota mahdollisesti katu myöhemmin (Kirdök & Harman, 2018).

Tutkimuksissa (Kirdök & Harman, 2018; Di Fabio, Palazzeschi & Bar-On, 2012; Kirdök & Korkmaz, 2018) on löytynyt yhteyksiä yksilöllisten ominaisuuksien, persoonallisuuspiirteiden ja uraa koskevan päätöksenteon vaikeuksien välillä. Emotionaalisesti vakaat yksilöt kokevat vähemmän vaikeuksia tehdessään uraa koskevia päätöksiä (Di Fabio ym., 2012; Kirdök & Korkmaz, 2018). Di Fabion ym. (2012) mukaan negatiiviset käsitykset itsestä voivat johtaa vaikeuksiin päätöksenteon prosessin aikana. Kirdökin ja Korkmazin (2018) mukaan sen sijaan avoimuus, ekstroversio ja tunnollisuus luonteenpiirteinä vähentävät vaikeuksia päätöksenteossa. Kirdök ja Harman (2018) osoittivat tutkimuksessaan, että kontrolliorientoituneisuus voi vaikuttaa suoraan päätöksenteko -käyttäytymiseen. Heidän mukaansa sisäisesti kontrolliorientoituneet nuoret ovat tietoisia, että heidän päätöksensä ovat heidän omia, ja ovat valmiita ottamaan vastuun omista valinnoistaan. Sen sijaan ulkoisesti kontrolliorientoituneet nuoret uskovat, että onni, kohtalo tai muut ihmiset vaikuttavat ja jopa kontrolloivat heidän elämäänsä (Kirdök & Harman, 2018). Sisäisesti kontrolliorientoituneet nuoret kokevat vähemmän vaikeuksia, kun he tekevät uraansa koskevia päätöksiä (Kirdök & Harman, 2018).

Yksilön sisäisten ominaisuuksien lisäksi tutkimuksissa on esitetty myös ulkoisia tekijöitä, jotka vaikuttavat nuoren päätöksentekoprosessiin. Gati ja Saka (2001) esittävät tutkimuksessaan, että nuoren uraa koskevaa päätöksentekoa vaikeuttaa erityisesti informaation puute ja ristiriitainen informaatio. Heidän mukaansa nuoren ikä ja päätöksentekokyky korreloivat keskenään niin, että mitä vanhempi nuori on, sitä paremmat ovat hänen kykynsä tehdä uraa koskevia päätöksiä. Epävarmuuden hetkellä vanhempien, ystävien ja muiden läheisten vaikutus päätöksentekoon korostuu nuoruudessa (Gati & Saka, 2001; Workman, 2015). Workmanin (2015) tekemän tutkimuksen mukaan vanhempien vaikutus amerikkalaisten nuorten pääainevalintaan on merkittävä. Hän esittää tutkimuksessaan, että moni nuori kokee laajaa tukea vanhemmiltaan, mutta osa nuorista koki, että vanhempien ja perheen suunnalta tuli painetta ainevalintojen tekemisen suhteen. Mielestäni nuoruudessa yksilöt ovat alttiimpia sille, että painostuksen seurauksena nuori saattaa tehdä päätöksiä joita hän ei ehkä koe omakseen.

2.2 Erik H. Eriksonin kehitysvaihetheoria

Erik H. Eriksonin teoria käsittelee kahdeksaa kehitysvaihetta, joista viides vaihe käsittelee nuoruutta (Erikson, 1950; Erikson & Erikson, 1998). Millerin (2016) mukaan fyysiset muutokset ja sosiaaliset paineet, joita nuori käy läpi aiheuttaa sen, että nuoren täytyy ajatella omaa rooliaan ja identiteettiään. Nuoruudessa on tavanomaista, että nuori etsii esikuvia ja erilaisia roolimalleja ympäröivästä maailmasta, kun hän pyrkii löytämään oman polkunsä (Erikson, 1950). Nuori siis peilaa itseään myös muihin ja löytää käyttäytymisen malleja myös läheisistä suhteistaan.

Nuoruuden kehitysvaiheeseen kuuluu identiteetin etsimisen lisäksi koulutusvalintojen ja tulevaisuuden suunnittelu. Millerin (2016) mukaan nuoret pyrkivät selvittämään, kuka hän on ja mitä hän haluaa elämässään tehdä. Hänen mukaansa identiteetin rakentumiseen vaikuttaa aikaisempien kehitysvaiheiden mukana tuomat kokemukset ja uskomukset siitä, kuka hän on. Jos nuori kokee, että hän ei tiedä kuka hän on tai mitä hän haluaa elämältään, hän voi kokea identiteettihämmennyksen (Erikson & Erikson, 1998). Nuoruuden ikävaiheessa identiteetin ja oman itsensä etsiminen on vielä kesken, jolloin nuorella ei mielestäni ole vielä valmiuksia tehdä valintoja omaa koulutuspolkuaan silmällä pitäen. Korkeakouluun haettaessa riskinä on, että nuori

hakee vajavaisilla tiedoilla alalle, joka osoittautuukin olevan sellainen mitä nuori ei koe omakseen. Tällöin identiteetin muodostuminen voi häiriintyä ja nuori voi kokea identiteettihämmennystä.

2.3 Albert Banduran minäpystyvyys -teoria

Albert Bandura on kehittänyt teorian minäpystyvyydestä (Bandura, 1995). Hänen teoriassaan minäpystyvyyttä luonnehditaan yksilön uskomuksiksi omista kyvyistään organisoida ja toteuttaa tarvittavia toimenpiteitä, jotta hän pystyy vastaamaan mahdollisiin tilanteisiin mihin hän saattaa joutua. Banduran mukaan pystyvyyden uskomukset vaikuttavat siihen, miten yksilö ajattelee, toimii ja tuntee (Bandura, 1995). Minäpystyvyyden käsitteessä on ajatus siitä, että yksilön sisäisten tekijöiden lisäksi myös ympäristön tekijät vaikuttavat yksilön toimintaan (Söderholm, 2017). Söderholmin (2017) mukaan yksilön minäpystyvyyden merkittävimpinä tekijöinä pidetään omia aiempia onnistumisen ja epäonnistumisen kokemuksia. Artikkelissaan hän nostaa esille, että vaikutus minäpystyvyyteen on vahva erityisesti silloin, kun yksilö kokee sen johtuvan hänestä itsestään, kun taas esimerkiksi ulkopuolisista tekijöistä johtuvilla epäonnistumisilla ei ole minäpystyvyyteen niin suurta vaikutusta.

Jerusalem ja Mittag (1995) mukaan minäpystyvyydellä on suuri merkitys stressaavissa elämäntilanteissa. Heidän mukaansa korkea pystyvyyden tunne auttaa yksilöä kohtaamaan stressaavat ja mahdollisesti haastavat tilanteet motivoituneesti ja itseluottamuksella. Sen sijaan matalampaa minäpystyvyyttä kokeva henkilö voi kokea ahdistuksen tunteita ja epäilee itseään (Jerusalem & Mittag, 1995). Elämän siirtymävaiheissa, kuten siirryttäessä koulutusasteelta toiselle minäpystyvyydellä on merkittävä rooli, sillä usein nämä siirtymä- tai nivelvaiheet koetaan jossain määrin stressaavina. Siirtymävaiheessa nuori on uudessa tilanteessa, jonka hän luultavasti myös mieltää merkittäväksi loppuelämänsä ajatellen.

Minäpystyvyys suuntaa nuoren koulutuspolun valintaa useasta eri suunnasta (Söderholm, 2017). Minäpystyvyys määrittelee nuoren tavoitteiden asettamista ja sen kautta nuori määrittelee omat tulosodotukset (Söderholm, 2017; Zimmerman, 1995). Tavoitteen asettelu ja tulosodotukset taas vaikuttavat suoraan siihen, millaisia koulutusvalintoja nuori tekee. Nuori, jonka

minäpystyvyys on positiivinen, useammin ja todennäköisemmin asettaa itselleen korkeampia tavoitteita myös koulutuksessa ja hän uskoo, että hänellä on mahdollisuus saavuttaa ne (Söderholm, 2017). Heikomman minäpystyvyyden omaava nuori taas helpommin alisuoriutuu, sillä hän voi kokea, ettei koulutus hyödytä häntä ja hän ei halua nähdä vaivaa sen eteen (Söderholm, 2017). Nuori, jolla on positiivinen minäpystyvyys, epätodennäköisemmin myös luovuttaa, vaikka hän kokisikin vastoinkäymisiä tai takaiskuja. Korkeakouluun haettaessa tämä saattaa näyttäytyä siten, että nuori, jolla minäpystyvyys on heikompi, saattaa luovuttaa ja kokea itsensä korkeakouluun sopimattomaksi, jos hän joutuu hakemaan korkeakouluun useamman kerran.

Akateemisessa minäpystyvyydessä yksilön uskomukset kohdistuvat siihen, millaisia kykyjä ja mahdollisuuksia hänellä on suorittaa tiettyjä tehtäviä, eikä siihen millaisia persoonallisia piirteitä hänellä on (Zimmerman, 1995). Tämä tarkoittaa sitä, että yksilöt arvioivat omia kykyjään akateemisten tehtävien suorittamisessa, eivät niinkään sitä, millaisia he ovat ihmisinä. Zimmermanin (1995) mukaan akateeminen minäpystyvyys on myös moniulotteinen, sillä pystyvyyden tunne esimerkiksi matematiikassa voi olla hyvinkin erilainen kuin saman henkilön pystyvyyden tunne kielissä. Minäpystyvyydellä on keskeinen rooli nuoren pyrkiessä koulutukseen. Nuoren omat uskomukset omasta menestyksestään tietyllä alalla tai tietynlaisissa tehtävissä ohjaavat nuorta kohti sellaisia aloja, jotka hän mieltää omakseen.

2.4 Lev Vygotskyn sosiokulttuurinen teoria

Lev Vygotskyn sosiokulttuurinen teoria painottaa sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä yksilön kehityksessä (Langford, 2005; Miller, 2016). Millerin (2016) mukaan ympäristön merkitys voi rajoittaa, suunnata ja tukea yksilön kehitystä. Hänen mukaansa yksilö oppii ja kehittyy ensiksi vuorovaikutuksessa muiden kanssa intersyysyksellisellä tasolla ja myöhemmin kehitys ja oppiminen tapahtuvat intrapsyysyksellisellä tasolla. Hänen mukaansa intersyysyksellisellä tasolla sosiaalisella vuorovaikutuksella on merkittävä rooli ajattelun kehityksessä, kun taas intrapsyysyksellinen taso kuvastaa nuoren omaa ajattelua. Yksilö pystyy oppimaan lähikehityksen vyöhykkeellä sellaisia asioita jonkun toisen avulla, mihin hän ei pystyisi yksin (Miller, 2016).

Karpov:n (2003) mukaan nuoren maailmankatsomuksen ja persoonallisuuden kehittyminen liittyvät nuoren siirtymiseen formaaliseen ja loogiseen ajatteluun. Hänen mukaansa Vygotskyn teoriassa tämä tarkoittaa sitä, että ajattelun kehittyessä nuori alkaa olemaan kykenevä myös analysoimaan myös itseään ja omaa paikkaansa yhteiskunnassa ja maailmassa (Karpov, 2003). Vygotsky erottaa aikuisuuden ja nuoruuden, ja pitää nuoruuden ajattelun kehitystä vielä keskeneräisenä (Karpov, 2003).

2.5 Tulevaisuusorientaatio

Tulevaisuusorientaatio on yksi ihmismieltä luonnehtivista asioista, joka kuvaa sitä millä tavoin yksilö kokee tulevaisuuden, miten hän suunnittelee tulevaisuutta ja millaisia tunteita ja unelmia hän liittyy tulevaisuuteen (Alm, Låftman, Sandahl, & Modin, 2019; Nurmi, 2005). Nurmen (2005) mukaan tulevaisuusorientaatio kuvaa ihmisten taipumusta toimia kohti tulevaisuutta. Nurmi esittää artikkelissaan, että yksilön orientoituminen tulevaisuutta kohti vaatii laajojen psykologisten työkalujen käyttöönottoa. Tällaisia psykologisia työkaluja ovat erilaiset kognitiiviset prosessit, kuten suunnittelu sekä käytöksen ja tunteiden säätely (Nurmi, 2005). Tulevaisuusorientaatio vaatii sitä, että yksilön abstrakti ajattelu on riittävän kehittynyt ja hän pystyy hahmottamaan esimerkiksi syy-seuraus -suhteita.

Nurmen (2005) mukaan tulevaisuusorientaatio on isommassa roolissa suurten elämänpäätösten, muutosten ja kriisien aikana. Esimerkiksi koulutusten nivelvaiheissa tulevaisuusorientaatiolla on hetkellisesti suurempi aktivaatio. Tulevaisuusorientaatio on myös läheisesti yhteydessä yksilön kehitykseen. Tulevaisuusorientaatio ja suunnittelemisen taidon pohja kehittyvät vielä kahdenkymmenen ikävuoden jälkeen (Nurmi, 2005). Koska nuoruudessa kognitiiviset taidot suunnitella ja tehdä valintoja tulevaisuutta ajatellen ovat vielä kehittyvässä vaiheessa, tuo se mielestäni kohtuuttoman vastuun nuorelle. Korkeakouluun haettaessa tarvitaan orientaatiota tulevaisuutta kohtaan ja lisäksi kognitiivisia taitoja suunnitella ja hahmottaa jo lukiossa tehtävien valintojen seurausta. Nykyinen ylioppilaskoetta painottava valintamenetelmä kohdistaa painetta tehdä ratkaisevia päätöksiä kehitysvaiheeseen, jossa nuorilla ei ole vielä kognitiivisia valmiuksia tehdä pitkälle tulevaisuuteen tähtääviä päätöksiä.

3 Valintakokeet

Valintakokeet ovat olleet yksi keino toteuttaa koulutuksen yhteiskunnallisia funktioita, joita ovat muun muassa kvalifikointi ja valikointi (Antikainen, Rinne, Koski, 2013). Kvalifikaatiot ovat tietoja, taitoja, asenteita ja arvoja, joita yksilöt tarvitsevat toimiessaan yhteiskunnassa. Korkeakoulut myös pyrkivät varmistamaan opiskelijoiden soveltuvuuden kyseiseen jatkokoulutukseen ja ennakoimaan opiskeluissa menestymistä (Kupiainen, Marjanen, Ouakrim-Soivio, 2018). Kvalifikaatiotehtävän tarkoituksena on lisäksi pyrkiä kohdentamaan kvalifikaatioita työelämän tarpeiden mukaan ja siihen pystytään vastaamaan aloituspaikkojen määrää lisäämällä tai vähentämällä (Antikainen ym., 2013). Toinen koulutuksen funktio, valikointi liittyy läheisesti kvalifikointiin. Valikoinnin tarkoituksena on pyrkiä sijoittamaan yksilöitä yhteiskuntaan ja seulomaan ”oikeat ihmiset oikeisiin tehtäviin”. Seulominen alkaa jo peruskoulussa esimerkiksi ammatinvalinnan ja oppilaanohjauksen kautta (Antikainen ym., 2013).

Kolmannen asteen koulutukseen pyritään ylioppilastodistuksen ja valintakokeen, pelkän valintakokeen tai suoravalinnan kautta (Kupiainen ym., 2018). Suoravalinta tarkoittaa sitä, että opiskelija pääsee suoraan ylioppilastodistuksen arvosanan perusteella opiskelemaan tiettyä alaa. Suoravalinta on ollut yleensä käytössä aloilla, joissa opinnot lähtevät rakentumaan lukiossa käytyjen kurssien päälle, kuten fysiikan koulutusohjelmassa, mutta nykyään se on laajentunut myös muille aloille, kuten yliopiston kauppatieteelliseen alaan. Suomessa kaikilla kolmannen asteen koulutusaloilla huomioidaan ylioppilastodistuksen arvosanat koulutukseen hyväksymisessä, vaikka ylioppilastutkinto ei ole edellytys korkeakouluun pääsemiselle (Kupiainen, Marjanen, Ouakrim-Soivio, 2018). Opiskelijat, jotka ovat menestyneet hyvin ylioppilaskokeissa, sijoittuvat nopeasti korkeakouluihin, kun taas ylioppilastutkinnon suorittaminen yleisarvosanalla C tai sitä huonommalla arvosanalla, vaikeuttaa korkeakouluun pääsyä (Hautamäki ym., 2012). Koska ylioppilaskokeiden arvostelu määräytyy Gaussin käyrän mukaisesti, noin 60% ylioppilaskokeen suorittaneista saa joko arvosanan C tai sitä huonomman (Ylioppilastutkintolautakunta, 2019).

Hautamäen ym. (2012) teettämän kyselyn mukaan korkeakouluihin haetaan yleensä useammin kuin kerran. Kyselyyn vastanneista useat kokivat, että jatkokoulutusvalmiudet olivat parantuneet hakukertojen välillä. Kyselyssä väli vuoden pitäneet opiskelijat pitivät väli vuosien aikana

kasvaneen motivaation merkitystä suurena korkeakouluun pääsyyn vaikuttaneena tekijänä. Lisäksi opiskelutekniikka sekä valmistautuminen koettiin olevan parempaa ja laadukkaampaa, kuin ensimmäisellä hakukerralla (Hautamäki ym., 2012). Välivuosi onkin usein nuorilla hengenhädistä opiskeluista, jolloin palaudutaan ylioppilaskirjoituksista, kerätään motivaatiota ja lisäksi tutkitaan eri vaihtoehtoja ja suunnitellaan omaa tulevaisuutta. Suoravalinnan kautta nuori saattaa saada opiskelupaikan ja mahdollisesti hän lähtee jatko-opiskelemaan heti lukion jälkeen, vaikka hän kokisi, ettei ole vielä varma mihin suuntaan hän haluaa tulevaisuudessa lähteä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on yhdessä korkeakoulujen kanssa käynnistänyt prosessin, jonka tarkoituksena on vähentää välivuosia ja aikaistaa korkeakouluopintojen aloittamista. (Korkeakoulutuksen kehittäminen, 2018). Tämän hankkeen mukaan opiskelijavalintoja uudistamalla ja toisen- ja korkea-asteen yhteistyötä lisäämällä pyritään nopeuttamaan toiselta asteelta korkeakouluun siirtymistä. Vuoteen 2018 mennessä korkeakoulujen opiskelijavalintaa on uudistettu niin, että pitkää valmistautumista vaativat valintamenettelyt väistyvät sellaisten valintamenettelyjen tieltä, jotka eivät vaadi pitkää valmistautumista. Vuoteen 2020 mennessä korkeakoulut lisäävät suoravalintaa, jolloin nykyistä merkittävästi suurempi määrä hakijoista pääsee sisään joko ylioppilastutkinnon, tai ammatillisen perustutkinnon todistuksen perusteella. Lisäksi niin kutsutun avoimen väylän hakuväylää pyritään korostamaan tulevaisuudessa. Avoimen hakuväylän menettelyssä painotetaan avoimessa korkeakoulussa suoritettujen opintojen merkitystä valinnassa.

Valtaosa todistusvalinnan aloituspaikoista varataan ensimmäistä korkeakoulupaikkaa hakeville hakijoille. Korkeakoulujen tulee vuoteen 2020 mennessä kehittää jo korkeakouluissa opiskeleville opiskelijoille mahdollisuuksia vaihtaa alaa jo opintojen aikana (Korkeakoulututkimuksen kehittäminen, 2018). Valintakoe yhteistyötä alettiin myös painottamaan, jolloin eri yliopistot tekevät valintakoe yhteistyötä saman alan valintakokeissa. Esimerkiksi kasvatustieteen koulutusohjelmassa otettiin Oulussakin käyttöön jo muualla Suomessa kyseisen koulutusohjelman valintakoemateriaalina käytetty VAKAVA-aineisto. Aiemmin Oulun kasvatustieteen koulutusohjelman valintakoe perustui ennalta määrättyyn valintakoe kirjaan. Vuoden 2018 valintakoe taas perustui kokeessa jaettavaan aineistoon.

4 Valinnan vapaus vai pakkovalinta

Erilaisia valintatyyppisiä ovat vapaaehtoinen valinta, normatiivinen valinta, valitsematta jättäminen sekä näennäisvalinta (Nyyssölä, 2004; Kivelä & Ahola, 2007). Nyyssölän (2004) mukaan vapaaehtoinen valinta on omiin ehtoihin perustuva positiivinen valinta, joka perustuu yksilön omaan haluun ja mielenkiinnon kohteisiin. Normatiivista valintaa voidaan pitää pakkovalintana, jossa esimerkiksi yhteiskunnan rakenteet, velvollisuuden tunne tai vanhempien painostus pakottavat yksilön tekemään valinnan (Nyyssölä, 2004). Näennäisvalinta pyrkii siihen, että todellisten valintojen tekemisen ajankohtaa lykätään edemmäs tulevaisuuteen ja tyydytään edeltäviin valintoihin tai pyritään valitsemaan niin laaja-alaisia vaihtoehtoja, että mahdollisuudet mahdollisimman moneen asiaan pysyvät mahdollisimman pitkään avoinna (Kivelä & Ahola, 2007). Esimerkiksi lukio toimii monella nuorella näennäisvalintana, kun peruskoulun päättyessä ei osata päättää mahdollista kouluttautumissuuntaansa. Lukion kautta nuoret saavat lisää aikaa miettiä omia mielenkiinnon kohteitaan ja kartoittaa mahdollisuuksiaan. Lukiossa nuorella on myös mahdollista tutustua aineisiin, joita peruskoulussa ei opeteta, mutta joita on mahdollista opiskella kolmannella asteella.

Lukiokoulutuksen jälkeen nuorille koulutukseen hakeutuminen voi muuttua pakkohauksi, kun nuorilta ilman ammatillista koulutusta on poistettu mahdollisuus siirtyä työmarkkina- tai muiden tukien piiriin välivuoden ajaksi (Antikainen ym., 2015; Kivelä & Ahola, 2007). Pakkohaku aiheuttaa räsitystä koko hakujärjestelmälle ja aiheuttaa ylimääräistä kilpailua niille, jotka pyrkivät koulutukseen tosissaan (Kivelä & Ahola, 2007). Moni lukiolainen nuori ei vielä tiedä mikä ala olisi hänelle sopivin, puhumattakaan toiveammattista, joten koulutusvalintoja saataankin tehdä hyvinkin epävarmoihin tietoihin ja tuntemuksiin perustuen (Nyyssölä, 2004; Kivelä & Ahola, 2007). Epävarmuutta lisää se, että monet koulutusalat ja ammatit eivät näy yhteiskunnassa ja silloin mielenkiinto saattaa suuntautua joko paremmin esillä oleviin ammatteihin, tai aloihin, joista nuorella on jo mahdollisesti jotain kokemusta esimerkiksi lukiossa opettavien aineiden tai oman lähipiirin koulutuksen kautta (Kivelä & Ahola, 2007). Korkeakouluissa opiskeltavien alojen kirjo on paljon laajempi kuin lukiossa, jolloin ala mikä nuorelle sopisi parhaiten voi olla sellainen mitä nuori ei osaa edes ajatella.

5 Tasa-arvon ongelmat korkeakouluun hakevien välillä

Joka vuosi suuri joukko nuoria hakeutuu kolmannen asteen koulutukseen. Koska koulutuspaikoista on kova kilpailu, on hakijoiden tasa-arvoinen ja oikeudenmukainen kohtelu erittäin tärkeää (Kupiainen ym., 2018). Kun korkeakoulu käyttää valinnassaan valintakoetta, yhdenmukaisuus toteutuu melko hyvin, sillä koe on sama kaikille ja niin kokeessa paremmin suoriutuneella on paremmat mahdollisuudet saada koulutuspaikka. Valintakokeiden kohdalla valmistautumiseen käytettävä aika ja maksulliset valmennuskurssit voivat aiheuttaa hakijoiden välille eriarvoiset lähtökohdat (Kupiainen ym., 2018). Lukiosta valmistuvalla henkilöllä ei välttämättä ole käytettävissä samaa aikaa valintakokeeseen valmistautumiseen, kuin esimerkiksi välivuotta pitävällä henkilöllä. Joidenkin koulutusohjelmien valintakoe, kuten Oulun yliopiston logopedian koulutusohjelman, valintakoe perustuu kokeessa jaettavaan aineistoon (Opintopolku, 2019a). Tällöin tasa-arvon toteutuminen on todennäköisempää, sillä hakijoilla ei ole ollut mahdollisuutta etukäteen valmistautua.

Useimmissa koulutusohjelmissä hakija saa porrastetusti lähtöpisteitä ylioppilastodistuksen arvosanoista (Kupiainen ym., 2018). Suuressa osassa koulutusohjelmia lähtöpisteitä tuottavat aineet liittyvät läheisesti haettavaan alaan. Alaan liittyvien aineiden lisäksi äidinkielestä ja vieraista kielistä on usealla alalla mahdollisuus kerryttää lähtöpisteitä. Koska yliopiston koulutusalat eivät suoraan vastaa lukion oppiainevalikoimaa, eivät ne ole täysin tasa-arvoisessa asemassa ylioppilastodistuksen käytettävyydessä (Kupiainen ym., 2018).

Eriarvoisuutta voi tuottaa myös joidenkin lukioaineiden kovemmat vaatimukset hyvien arvosanojen saamiseen (Kupiainen ym., 2018). Esimerkiksi pitkä matematiikka on lukiossa erittäin kuormittava ja hyvän arvosanan saaminen on keskimääräistä vaikeampaa. Riskinä on, että matemaattisiin aineisiin panostanut henkilö joutuu epäoikeudenmukaiseen asemaan, jos hän hakee muulle kuin matemaattiselle alalle, sillä uhkana on, että hänellä on vastassaan kilpailu opiskelupaikasta sellaisten henkilöiden kanssa, joiden yhtä hyvät arvosanat voivat kuitenkin tarkoittaa vähäisempää opiskelukuormitusta lukioaikana (Kupiainen ym., 2018).

Ammattikoulun käyneet hakijat, jotka eivät ole suorittaneet ylioppilastutkintoa, ovat hieman huonommassa asemassa ylioppilastutkintoon suorittaneisiin nähden, sillä heidän kohdallaan sekä suoravalinta, että yhteispistevalinta -kiintiöt ovat poissuljettuja, koska nämä kiintiöt perustuvat ylioppilastutkinnon arvosanoihin. Ammattikoulun käyneet hakijat pystyvät pääsemään yliopistoon valintakokeen perusteella. Pelkän valintakokeen kautta sisään pääsevien hakijoiden määrä vaihtelee koulutusaloittain.

Jos tulevaisuudessa ylioppilastutkinnon arvosanoja painotetaan vielä enemmän, voi se heikentää ammatillisen koulutuksen käyneiden hakijoiden asemaa yhteishaussa, sillä silloin yhä useampi aloituspaikka täytettäisiin mahdollisesti ylioppilastutkinnon perusteella. Mielestäni ammattikoulun päättötodistus on myös huonosti verrattavissa lukion päättötodistukseen, sillä arviointikriteerit ja arviointiasteikko eroavat toisistaan huomattavasti. Lisäksi ammattikoulun ja lukion opintojen kuormittavuus ja laajuus voi vaihdella suurestikin, mikä aiheuttaa sen, että näiden eri aineet asettavat opiskelijat eriarvoiseen asemaan, kun lukion kuormittavammasta aineesta on hankalampaa saada hyvää arvosanaa

5.1 Sosiaaliset ja ekonomiset tekijät

Sekä sosiaaliset, että ekonomiset tekijät aiheuttavat epätasa-arvoa korkeakouluun haettaessa (Ursin & Aittola, 2015). Vanhempien koulutustaustalla on todettu olevan yhteys lapsen korkeakouluun pääsemiseen (Hautamäki ym., 2012). Suoravalinta mahdollistaa sen, että pelkän ylioppilastodistuksen perusteella opiskelupaikan saa ylioppilaskokeissa menestynyt henkilö, joka ei kuitenkaan ole ollenkaan kiinnostunut alasta (Kivelä & Ahola, 2007). Jotta nuori saa taloudellista tukea, kuten työmarkkinatukea, hänen tulee hakea yhteishaussa vähintään kahteen koulutukseen ja jos opiskelupaikan saa, se tulee ottaa vastaan tai muuten taloudelliset tuet evätään (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2018).

Nuori saattaa siis myös joutua tilanteeseen, jossa hän joutuu hakemaan unelma-alansa lisäksi toiseen koulutukseen. Jos opiskelupaikka ensimmäiseen hakukohteeseen ei aukea, mutta toisena olevaan hakukohteeseen hän pääsee, hän saattaa joutua ottamaan vastaan opiskelupaikan mikä häntä ei kiinnosta, koska muuten taloudellinen selviäminen ei onnistuisi seuraavana

vuonna. Samalla hän saattaa viedä opiskelupaikan haavealalleen pyrkivältä nuorelta. Opiskelupaikan vastaanottaessaan nuori myös menettää ensikertalaisuus -statuksensa, ja ei näin voi tulla enää valituksi ensikertalaiskiintiössä (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2019).

Jos nuorella ei ole varaa hakea korkeakoulutukseen, hän ei sitä tee (Ursin & Aittola, 2015). Samalla tavoin taloudellisista syistä nuori saattaa joutua ottamaan vastaan opiskelupaikan, jota hän ei tosissaan halua, vaikka se heikentäisikin tulevaisuudessa hänen pyrkimystään päästä omalle unelma-alalleen. Mielestäni koulutuspaikan pakollinen vastaanottaminen myös lisää epätasa-arvoa ekonomisen taustan perusteella. Taloudellisesti hyvin pärjäävä, tai esimerkiksi taloudellista tukea vanhemmiltaan saava nuori voi pystyä kieltäytymään saamastaan ei-toivotusta opiskelupaikasta, tai jopa olla hakematta muuhun kuin yhteen koulutukseen. Tällöin nuori pystyy säilyttämään ensikertalaisuus -statuksensa, mikä lisää mahdollisten aloituspaikkojen määrää tulevissa hauissa. Paremmassa ekonomisessa asemassa oleva nuori pystyy pyrkimään unelma-ammattiinsa ilman taloudellisen tuen menettämisen pelkoa.

Epätasa-arvo saattaa näyttäytyä jo peruskoulussa, sillä jotkut opiskelijat eivät hae lukiokoulutukseen sen vuoksi, että se on kalliimpaa kuin ammattikoulu. Lukion käyvän nuoren, tai hänen vanhempiansa, täytyy kustantaa lukiokirjat, jotka vaihtuvat jaksoittain ja jotka ovat kalliita. Lisäksi nykyään kannettavan tietokoneen omaaminen on välttämättömyys, joten nuoren täytyy kustantaa myös se. Ammattikoulussa ei samanlaisia yhtä kalliita hankintoja ole. Näistä syistä taloudellisesti heikommassa asemassa oleva nuori saattaa pyrkiä ammatilliseen koulutukseen, vaikka hän tiedostaisikin, että lukion kautta hän pääsisi todennäköisemmin omalle unelma-alalleen.

5.1.1 Maksulliset valmennuskurssit

Maksulliset valmennuskurssit ovat olleet jo pitkään tasa-arvon ongelmana, sillä paremmassa taloudellisessa asemassa oleva nuori on pystynyt käymään maksullisen valmennuskurssin, joka valmentaa nimenomaan tietyn alan valintakokeeseen. Kaupallisista valmennuskursseista on tullut koko ajan suurempi bisnes, ja valmennuskurssit voivatkin olla kalliita, eivätkä siten saata-

villa kaikille. Esimerkiksi Valmennuskeskuksen (2019a) tarjoama lääketieteen valmennuskurssi maksaa 1690 euroa. Valmennuskeskus tarjoaa myös osaan valmennuskursseistaan kurssitakuun, mikä kurssista riippuen tarkoittaa joko rahojen palauttamista, jos opiskelupaikkaa ei saa, tai mahdollisuutta osallistua ensi vuonna samalle valmennuskurssille ilman maksua (Valmennuskeskus, 2019a). Opetus- ja kulttuuriministeriön kärkihankkeen yksi tavoitteista onkin ollut valmennuskurssien merkityksen pieneneminen (Ahola, Asplund & Vanhala, 2018).

Opetus- ja kulttuuriministeriön hankkeen tavoitteena on ollut poistaa valmennuskurssien merkitys, mutta tällä hetkellä valmennuskursseja tarjoavat tahot ovatkin siirtyneet tarjoamaan omia kurssejaan jo lukioikäisille (Eximia, 2019; Valmennuskeskus, 2019b). Sen sijaan, että valmennuskurssien merkitys olisi vähentynyt, valmennuskurssien tarjoaminen on siirtynyt aikaisempaan vaiheeseen. Tällä hetkellä esimerkiksi Eximia ja Valmennuskeskus tarjoavat abikursseja ja yo-koevalmennuksia eri oppiaineisiin. Lisäksi WordDive tarjoaa englannin kielen abikurssia, jossa on myös arvosanatakuu (WordDive, 2019). Tämä arvosanatakuu tarkoittaa sitä, että mikäli opiskelija ei saa englannin ylioppilaskokeesta arvosanaa L (laudatur) tai E (eximia cum laude approbatur), hän saa rahansa takaisin. Valmennuskursseja tarjoavat tahot mainostavat abikurssejaan vedoten nimenomaan korkeakoulun valintaprosessin muutokseen, jossa he korostavat kuinka tulevaisuudessa ylioppilastutkinnon arvosanoilla on yhä suurempi merkitys, minkä vuoksi abikurssien ottaminen kannattaa.

Petri Kosonen (2019) haastatteli Ylen uutisiin Valmennuskeskuksen toimitusjohtajaa, joka haastattelussa kertoikin, että nuoret haluavat nykyään valmistautua yhä aikaisemmassa vaiheessa lukio-opintoihin, jonka vuoksi heillä onkin palveluja, jotka on suunniteltu nimenomaan peruskoulun yläluokille. Haastattelun Valmennuskeskuksen Janne Nousiaisen mukaan pääsykokeiden uudistuksen myötä keskiverto-opiskelijoiden joukossa kilpailu ainoastaan kiristyy. Koska suoravalinta hyödyttää hyvät arvosanat kirjoittaneita, valintakoekiintiössä sen sijaan kilpailee keskiverto-opiskelijat, mutta aloituspaikkoja on vähemmän.

Valintakoeuudistuksen myötä on vaara, että jo peruskoulun viimeisillä luokilla olevat nuoret joutuvat alkaa miettimään mahdollista koulutustaan. Paine tehdä ratkaisevia valintoja siirtyy

yhä aikaisempaan ikävaiheeseen, ja ekonomiset tekijät voivat aiheuttaa eriarvoisuutta jo peruskoulussa, kun erilaisia peruskoulun yläluokille suunnatut kaupalliset palvelut saattavat lisääntyä. Lukiolaisten joukossa taas abikurssit saattavat yleistyä, mikä lisää taloudellista epätasa-arvoa hakijoiden välillä. On myös mahdollista, että lukiossa vietettävä aika pidentyy, kun opiskelijat haluavat sisällyttää mahdollisimman monia aineita ylioppilastutkintoonsa, jotta mahdollisuudet mahdollisimman moneen koulutusalaan pysyvät avoinna.

5.2 Ensikertalaisuus -status

Korkeakoulujen tulee lain mukaan varata osa yhteishaun opiskelupaikoista hakijoille, jotka hakevat ensimmäistä korkeakoulupaikkaansa (Opintopolku, 2019b). Opintopolun mukaan ensikertalaisuuskiintiön tarkoitus on parantaa niiden hakijoiden asemaa, joilla ei vielä ennestään ole korkeakoulupaikkaa. Opintopolun mukaan ensikertalaisen kriteerit täyttyvät, jos hakija ei ole suorittanut Suomen koulutusjärjestelmän mukaista ammattikorkeakoulu- tai ylioppilastutkintoa ja jos hakija ei ole ottanut vastaan ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkintoon johtavaa opiskelupaikkaa koulutuksesta, joka on alkanut syksyllä 2014 tai sen jälkeen. Aloituspaiikat, jotka eivät ole varattuna ensikertalaisille, täytetään valintaperusteiden mukaan paremmuusjärjestyksessä (Opintopolku, 2019b). Ensikertalaisuuskiintiöön kuulumattomat paikat ovat sekä ensikertalaisille, että ei-ensikertalaisille. Tällöin aloituspaiikat täytetään paremmuusjärjestyksessä niin, että ensikertalaisuudella ei ole väliä.

Ensikertalaisuus -statuksen kautta saatu hyöty vaihtelee koulutusohjelmittain. Esimerkiksi Oulun lääketieteen lisensiaatin koulutusohjelmaan aloituspaiikkoja on vuonna 2019 yhteishaussa 145, josta ensikertalaisuuskiintiö oli 65%, eli aloituspaiikoista 94 on varattu ensikertalaisille (Opintopolku, 2019c). Opintopolun (2019d) mukaan vastaavasti Oulun yliopiston kasvatustieteen koulutusohjelmaan valitaan vuoden 2019 yhteishaussa yhteensä 15 opiskelijaa, joista 10 aloituspaiikkaa on varattu ensikertalaisille. Lisäksi kasvatustieteen koulutusohjelmaan pystyy hakemaan avoimen väylän kautta, jonka kautta sisäänottomäärä on 5 opiskelijaa ja tällöin opiskelijavalinta perustuu ainoastaan hakemuksen dokumentteihin (Opintopolku, 2019d). Oulun yliopiston kasvatustieteen koulutusohjelman opiskelijat valitaan sekä yhteispisteiden, että VAKAVA-kokeen pisteiden perusteella niin, että yhteispisteiden kautta valitaan 10 opiskelijaa,

joista 7 paikkaa on varattu ensikertalaisille, ja VAKAVA-kokeen perusteella valitaan 5 opiskelijaa, joista 3 paikkaa on varattu ensikertalaisille (Opintopolku, 2019d).

Kasvatustieteen koulutusohjelmassa sisäänottomäärä on pieni ja paikoista on kova kilpailu. Aloituspaiikkojen valossa parhaimmat mahdollisuudet ovat ylioppilastutkinnon suorittaneella ensikertalaisella hakijalla, sillä silloin hänelle mahdollisia aloituspaiikkoja ovat kaikki 15. Sen sijaan hakijalla, joka ei ole ensikertalainen eikä ole suorittanut ylioppilastutkintoa, on huomattavasti vähemmän mahdollisia aloituspaiikkoja. Tällaisen hakijan on mahdollista saada opiskelupaikka ainoastaan VAKAVA-kokeen perusteella, ja koska ensikertalaisille on varattu näistä aloituspaiikoista 3, jää mahdollisiksi aloituspaiikoiksi ainoastaan 2 paikkaa. Kasvatustieteen koulutusohjelmassa sekä ensikertalaisuudella, että ylioppilastutkinnon suorittamisella saatu hyöty on siis merkittävä.

Erytisesti suosituille aloille, kuten lääketieteelliseen koulutusohjelmaan, hakijamäärät ovat suuria, ja sisäänottomäärä prosentuaalisesti pieni. Esimerkiksi Oulun yliopiston lääketieteen lisensiaatin koulutusohjelmaan haki vuoden 2018 yhteishaussa 4560 hakijaa, joista koulutusohjelmaan hyväksyttiin 148 opiskelijaa (Oulun yliopisto, 2019). Tällöin hakijoista 3,26% hyväksyttiin koulutusohjelmaan. Ensikertalaisuus -statuksen menettäminen varsinkin suosituilla aloilla, kuten lääketieteellisellä tai oikeustieteellisellä alalla, voi tarkoittaa sitä, että nuoren mahdollisuudet päästä unelma-alalleen pienenevät mahdollisten aloituspaiikkojen vuoksi huomattavasti. Ensikertalaisuus -statuksen menettämisen pelossa nuoret saattavatkin pyrkiä taktikoimaan jo hakuvaiheessa niin, että unelma-alan lisäksi haetaan sellaiseen koulutukseen mihin pääseminen on epätodennäköistä. Tällainen taktikointi kuitenkin rasittaa yhteishaku järjestelmää, eikä myöskään nopeuta nuoren siirtymistä korkeakoulutuksen piiriin.

6 Oppilaanohjaus

Latomaan (2011) mukaan ohjaus on suhdekäsite, joka sisältää sekä ohjaajan ja ohjattavan. Hän ilmaisee, että ohjaussuhteessa ohjaajan ja ohjattavan mentaaliset prosessit kohtaavat. Lukio sisältää nykyään yhä enemmän valinnan mahdollisuuksia, mikä on lisännyt painetta toteuttaa oppilaanohjausta vielä tehokkaammin (Hautamäki ym., 2012). Hautamäen ym. (2012) mukaan lukion opinto-ohjauksen perustehtävät ovat opiskelijan ohjaus lukion aikana, sekä ohjaaminen jatko-opintoihin. Hautamäen ym. (2012) tuottaman kyselyn mukaan lukio ei kuitenkaan auttanut vastaajien mielestä erityisesti jatko-opintoihin hakeutumisessa. Kyselyssä vastaajat korostivatkin, että opinto-ohjaus tulisi olla jatkuvaa, yhdenmukaista ja yksilöllistä. Kyselyssä kävi ilmi, että oppilaanohjaus koettiin riittämättömäksi.

Kuten aiempänä käsiteltiin, lukio voi monelle nuorelle toimia näennäisvalintana, jolloin nuori hakeutuu lukiokoulutukseen pitääkseen mahdollisimman monet mahdollisuudet avoimina ja saadakseen miettimisaikaa oman koulutus- ja uravalintansa suhteen. Jatkokoulutusmahdollisuuksien, erityisesti yliopistoon hakeutumisen, kohdalla kuitenkin jo lukiossa tehdyt päätökset ovat tärkeitä. Partasen, Rusasen ja Pursiaisen (2016) mukaan yliopistoon pääseminen edellyttää kurssien ja ainevalintojen suhteen harkintaa, erityisesti jos haluaa pitää mahdollisimman monet mahdollisuudet avoimina. Partasen ym. (2016) tutkimuksen mukaan matematiikan, fysiikan, kemian, biologian ja maantieteen aineiden kirjoittajille on paljon aloituspaikkoja ja heidän mahdollisuutensa päästä opiskelemaan yliopistoon ovat erityisen hyvät.

Hautamäen ym. (2012) mukaan kaikki lukion suorittaneet opiskelijat eivät hae jatkokoulutukseen laisinkaan. Suurimmiksi syiksi tähän nähtiin olevan työssäkäynti, sekä epätietoisuus siitä, mitä aiotaan opiskella (Hautamäki ym., 2012). Koska nuorille on vielä lukion aikana epäselvää korkeakoulujen tarjontaa ja oma polku, ei valintoja välttämättä uskalleta tehdä. Hautamäen ym. (2012) kyselyn mukaan korkeakouluista valmistuneista neljännes ilmoitti, että hän pyrki hakeutumaan opintoihin uudelleen. Tämä mielestäni heijastaa sitä, että opiskelijoiden lukion jälkeen tehdyt valinnat, ovat osoittautuneet jossain määrin sellaisiksi, että nuori ei koe olevansa täysin tyytyväinen alavalintaansa. Tietoa ja ohjausta on mahdollisesti ollut liian vähän, tai mielikuvat ja koulutusalan todellisuus eivät olekaan kohdanneet. Eri ainevalintojen merkitys tule-

vaisuuden kannalta tulisi pyrkiä tekemään selväksi heti lukion alussa. Korkeakouluun tähtäävien opiskelijoiden lisäksi tieto eri ainevalinnoista ja niiden soveltamisesta on hyödyllistä myös lukion opettajille, opinto-ohjaajille, vanhemmille, sekä kaikille niille henkilöille, jotka tukevat ja opastavat nuorta hänen koulutuksensa aikana (Partanen ym., 2016).

Lukioaikaisen oppilaanohjauksen lisäksi jo peruskoulun oppilaanohjaus korostuu, jos ylioppilastutkinnon arvosanat nousevat pääpainoksi korkeakouluun pääsemisessä. Peruskoulussa oppilaat vasta kokoavat tietoa eri uramahdollisuuksista, jotta hän pystyy lähteä selvittämään mahdollisia vaihtoehtoja (Niemi, 2016). Niemen mukaan oppilaan päätökset jatko-opinnoista perustuvat pitkälti siis hänen omiin kokemuksiinsa. Peruskoulun päättävä nuori ei todennäköisesti vielä pysty hahmottamaan, millaisia mahdollisuuksia ja rajoituksia lukio ja toisaalta ammattikoulu tarkoittavat. Toisen asteen koulutusvalintaa tehdessään nuorella ei mielestäni ole vielä tarvittavia psykososiaalisia valmiuksia, jotta hän pystyisi ymmärtämään kuinka pitkälle tulevaisuuteen hänen valintansa vaikuttavat ja mikä merkitys niillä on. Peruskoulun päättävä nuori ei todennäköisesti sisäistä sitä, että mahdollisuudet korkeakoulutukseen pääsemiseen ovat hieman huonommat, jos ylioppilastutkintoa ei suorita, sillä mahdollisia aloituspaikkoja on vähemmän.

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Kandidaatintutkielmassani tarkoitukseni oli käsitellä korkeakoulujen valintakokeita: millä tavalla ne ovat muuttuneet ja miten se vaikuttaa eri taustaisten hakijoiden asemaan. Tutkimuskysymyksiksi määrittelin *millaiset ovat nuoren valmiudet tehdä koulutus ja työuraansa koskevia valintoja ja millaisia tasa-arvon ongelmia korkeakouluun hakeutuminen pitää sisällään*. Hypoteesiksi tutkielmaani asetin sen, että *korkeakoulujen hakuprosessin muutos lisää painetta tehdä uravalintoja koskevia päätöksiä yhä nuoremmalla iällä*.

Psykologian teorioiden ja tutkimusten perusteella voidaan todeta, että nuoruudessa ajattelun kehitys on vielä kesken ja yksilö tarvitsee abstraktia ja tulevaisuuteen suuntautunutta ajattelua, jotta hän pystyy hahmottamaan eri koulutusvalintojen seurauksia. Koska korkeakouluun hakeutuminen ajoittuu nuoruuden kehitysvaiheeseen, on suurena vaarana se, että nuorella ei ole vielä riittäviä psykologisia valmiuksia tehdä koulutus- ja työuraansa koskevia päätöksiä. Nuori saattaa tehdä sellaisia valintoja koulutusalan suhteen, joita hän myöhemmin katuu. Kirjallisuuskatsauksen perusteella tutkimuksissa on noussut esiin se, että yksilön valmiudet tehdä urakehitystään koskevia päätöksiä ovat nuoruudessa kehittyvässä vaiheessa ja valmiudet ovat paremmat vanhemmalla iällä.

Kirjallisuuden perusteella voidaan myös todeta, että uudistunut hakuprosessi ja lisääntyvä suoravalinta suosii niitä nuoria, jotka ovat jo nuorella iällä muodostaneet kuvan omasta tulevaisuuden alastaan. Tällöin nuori pystyy selvittämään heti lukion alusta alkaen, mitä ovat ne aineet, mitä hänen kannattaa opiskella ja suorittaa, jotta hän maksimoi mahdollisuutensa päästä omalle tavoitellulle alalleen. Sen sijaan nuori, joka ei ole tietoinen vielä tulevaisuuden omasta alastaan, voi kokea hämmennystä eikä osaa toimia systemaattisesti kohti niitä aineita, mitkä voisivat häntä tulevaisuudessa eniten hyödyttää jatko-opiskelupaikkaa ajatellen.

Tutkiessani kirjallisuutta valintakokeista, huomasin että jo peruskoulussa oppilaanohjauksen tulisi olla sillä tasolla, että nuori pystyy saamaan tietoa sekä eri koulutusmahdollisuuksista, mutta myös omien valintojensa seurauksista. Suuri osa koulutusaloista on yhteiskunnassa nä-

kymättömiä, joten nuori ei voi löytää omaa unelma-alaansa, jos hän ei tiedä edes mahdollisuuksista. Tulevaisuudessa alanvaihto voi olla erittäin haastavaa, sillä aloituspaikkojen määrittely ensikertalaisten sekä ylioppilastutkinnon arvosanojen perusteella voi karsia joidenkin henkilöiden mahdollisuuksia. Yhä suurempaan rooliin siis nousee myös oppilaanohjaus, erityisesti yksilöllinen ohjaus. Opinto-ohjaajan lisäksi myös eri aineiden opettajien, vanhempien sekä kaikkien nuoren lähipiiriin kuuluvien tulisi olla selvillä lukiossa tehtävien valintojen seurauksista, jotta he pystyvät tukemaan ja antamaan tietoa eri valinnoista, kun nuori tekee koulutusalaansa koskevia päätöksiä.

Kirjallisuuskatsauksen perusteella uudistunut korkeakoulujen hakuprosessi sisältää myös monia tasa-arvon ongelmia. Yhteiskunnan vaatimukset voivat rajata nuoren mahdollisuuksia asettamalla nuorelle pakon hakeutua koulutukseen, vaikka toiseen koulutukseen hakeutuminen voisi aiheuttaa nuorelle vaikeuksia päästä myöhemmin unelma-alansa koulutukseen. Sosiaaliset ja ekonomiset tekijät, kuten yksilön varallisuus tai mahdollisuus saada taloudellista tukea esimerkiksi vanhemmilta, asettavat hakijat eriarvoiseen asemaan, sillä aloituspaikkojen maksimointi on erittäin tärkeää koulutuspaikan saamiseksi kovan kilpailun vuoksi. Kaupalliset valmennuskurssit ovat jo nyt kohdentuneet abikurssien muodossa lukioikäisille, mutta sen lisäksi erilaisia peruskoulun yläluokille olevia palveluita on myös saatavilla. Ekonomisen taustan perusteella eriarvoistuminen on siirtynyt jo perusasteelle, jolloin taloudellisesti paremmassa asemassa olevilla oppilailla on mahdollisuus hankkia lisäopetusta ja kohdennettua valmennusta. Korkeakoulujen hakuprosessi voi myös asettaa nopeammin kehittyneet ja tietyt ominaispiirteet omaavat hakijat parempaan asemaan. Tutkimusten perusteella esimerkiksi ekstrovertit ja avoimemmat yksilöt kokevat vähemmän vaikeuksia uravalintaa koskevassa päätöksenteossa.

Kirjallisuuden perusteella hypoteesini toteutui mielestäni selkeästi: ylioppilastutkinnon arvosanojen painottamisen vuoksi nuorella on yhä tärkeämpää tehdä ratkaisevia valintoja jo peruskoulussa ja lukion alussa. Koska ylioppilastutkinnon suorittanut hakija on paremmassa asemassa korkeakouluun haettaessa, täytyy jo peruskoulun päättävän nuoren pohtia sitä, olisiko hänen tulevaisuuden koulutusuransa korkea-asteella. Koska koulutus peruskoulussa on hyvin poikkeavaa kuin toisella tai kolmannella asteella, ja koska nuoren psykososiaalisen ajattelun kehitys on vielä kesken, ei hän välttämättä pysty hahmottamaan valintojensa seurausta. Innostus akateemiseen uraan ja jatkokoulutukseen voi tulla vasta toisen asteen koulutuksen jälkeen,

jolloin nuori on psykososiaalisesti kehittyneempi ja pystyy hahmottamaan vaihtoehtojaan paremmin.

Tutkielmaa tehdessäni aloin myös pohtimaan, kuinka ylioppilastutkinnon arvosanojen painottaminen voi aiheuttaa nuorelle painetta koko lukion ajaksi. Kaikki nuoret eivät pysty hahmottamaan tulevaisuutta, koulutusaloja ja ylioppilastutkinnon merkitystä vielä lukioikäisenä, tai he saattavat myös ajatella, ettei akateemisuus ja korkeakoulutus ole heitä varten. Lukioon on voitu hakea ainoastaan saadakseen lisää mietintäaikaa, tai esimerkiksi vanhempien painostuksesta. Tällöin opinnot voivat kärsiä tai nuori ei ole vielä valmis ja motivoitunut niihin panostamaan. Nuoren epäonnistuminen ylioppilaskirjoituksissa voi tarkoittaa, että hänen mahdollisuutensa korkeakoulutukseen ovat heikot. Ylioppilaskokeiden painotus valintakoeuudistuksessa myös voi aiheuttaa sen, että yksittäiset tapahtumat tai hetket määrittelevät nuoren mahdollisuuksia. Esimerkiksi lukiossa hyvin pärjännyt, mutta ylioppilaskokeessa epäonnistuneen opiskelijan mahdollisuudet voivat kärsiä huomattavasti yhden epäonnistumisen takia, kun vastaavasti heikommin lukiossa pärjännyt mutta ylioppilaskokeessa menestynyt opiskelija voi yhden onnistumisen vuoksi olla paremmassa asemassa.

Kirjallisuuden perusteella aloin myös pohtimaan valintakokeiden uudistuksen tavoitteita. Valintakokeiden uudistuksen tavoitteena oli nopeuttaa nuorien pääsyä korkeakoulutukseen ja sitä kautta työelämään (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2019). Tämän tavoitteen suhteen on kuitenkin vaarana, että yhä useampi nuori pitkittää lukio-opintojaan nelivuotisiksi, jolloin hän pystyy opiskelemaan ja kirjoittamaan enemmän aineita, ja takaamaan itselleen paremmat mahdollisuudet päästä korkeakouluun. Yksilö, joka on ylioppilastutkinnossa kirjoittanut tulevaa alaansa ajatellen ”väärää” tai merkityksettömiä aineita, saattaa myöhemmin hakeutua takaisin lukiokoulutukseen, jotta hän saisi kirjoitettua ne aineet, mitkä hyödyttävät häntä korkeakouluun haettaessa. Lisäksi ylioppilastutkinnon arvosanojen korottaminen saatetaan nähdä kannattavana, mikä ajaa yhä useamman nuoren korottamaan arvosanojaan. Hankkeen korkeakouluihin siirtymisen nopeuttamistavoitteen sijaan saattaakin käydä niin, että yhä useammalla nuorella toisen asteen koulutus ajallisesti pitkittyy ja muuttuu laajemmaksi kokonaisuudeksi.

Valintakokeiden merkitystä käsitellessä on hyvä huomata, että korkeakoulujen hakuprosessin uudistamisen hanke on yhä kesken ja sen vaikutukset yhä epäselvät. Hankkeen vaikutuksia pystytään arvioimaan vielä paremmin sitten, kun hanke on kokonaan toteutunut ja käytössä. Mielestäni on tärkeää, että tulevaisuudessa pyrittäisiin kiinnittämään huomiota erityisesti siihen, millä tavoin tuetaan niitä yksilöitä, jotka haluaisivat vaihtaa myöhemmin alaa ja miten alanvaihdos tehdään sellaiseksi, ettei sitä koeta kohtuuttoman raskaaksi. Erilaisia polkuja korkeakoulun tutkinto-opiskelijaksi tulisi myös kehittää, jotta heikommat arvosanat ylioppilastutkinossa suorittaneilla ja ammatillisen oppilaitoksen käyneillä hakijoilla olisi yhdenmukaiset mahdollisuudet päästä korkeakouluun. Lisäksi informaatio eri koulutusaloista ja niiden merkityksestä eri urapoluille on erittäin tärkeää. Jotta nuorten uraa koskeva päätöksenteko olisi mahdollisimman selkeää, informaatio ja ohjaus, sekä mahdollisuus tutustua eri aloihin ennen päätöksentekoa tulisi turvata.

Lähteet

- Ahola, S., Asplund, R. & Vanhala, P. (2018) Opiskelijavalinnat ja korkeakouluopintojen nopeuttaminen. Valtioneuvoston kanslia. Haettu 8.3.2019: https://tietokayttoon.fi/documents/10616/6354562/25-2018-Opiskelijavalinnat_pdf.pdf/b05d67e2-d434-4d77-82f6-22d68c8199ba?version=1.0
- Alm, S., Låftman, S. B., Sandahl, J., & Modin, B. (2019). School effectiveness and students' future orientation: A multilevel analysis of upper secondary schools in stockholm, sweden. *Journal of Adolescence*, 70, 62-73. Haettu 9.4.2019: doi:10.1016/j.adolescence.2018.11.007
- Antikainen, A., Rinne, R., & Koski, L. (2015). *Kasvatussosiologia* (5. uudistettu painos ed.). Jyväskylä: PS-kustannus. Haettu 14.11.2018: <https://oula.finna.fi/Record/oula.1452955>
- Bandura, A. (1995) Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. Teoksessa: Bandura, A. (1995). *Self-efficacy in changing societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bandura, A. (1995). *Self-efficacy in changing societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Di Fabio, A., Palazzeschi, L., & Bar-On, R. (2012). The Role of Personality Traits, Core Self-Evaluation, and Emotional Intelligence in Career Decision-Making Difficulties. *Journal of Employment Counseling*, 49(3), 118–129. Haettu 20.4.2019: <http://search.ebscohost.com.pc124152.oulu.fi:8080/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ981025&site=ehost-live>
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. New York N.Y.: W.W. Norton.
- Erikson, E. H., & Erikson, J. M. (1998). *The life cycle completed* (Extended version ed.). New York: W.W. Norton & Company.

- Eximia (2019) Merkittävästi paremmat arvosanat. Katse älliin. Haettu 9.4.2019: https://www.eximia.fi/abikurssit/eximian_abikurssit/
- Gati, I., & Saka, N. (2001). High School Students' Career-Related Decision-Making Difficulties. *Journal of Counseling & Development*, 79(3), 331. Haettu 20.4.2019: <https://doi-org.pc124152 oulu.fi:9443/10.1002/j.1556-6676.2001.tb01978.x>
- Hautamäki, J., Hautamäki, J., Säkkinen, T., Tenhunen, M., Ursin, J., Vuorinen, J., . . . Knubb-Manninen, G. (2012). Lukion tuottamat jatkokoulutusvalmiudet korkeakoulutuksen näkökulmasta. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvosto. Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/oula.1170458>
- Jerusalem, M. & Mittag, V. (1995) Self-efficacy in stressful life transitions. Teoksessa: Bandura, A. (1995). Self-efficacy in changing societies. Cambridge: Cambridge University Press.
- Karpov, Y.V. (2003) Development Through the Lifespan – A Neo-Vygotskian Approach. Teoksessa: Kozulin, A. (2003). Vygotsky's Educational Theory in Cultural Context. UK: Cambridge University Press. Haettu 10.4.2019: <http://search.ebscohost.com.pc124152 oulu.fi:8080/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=120644&site=ehost-live>
- Kirdök, O., & Harman, E. (2018). High School Students' Career Decision-Making Difficulties According to Locus of Control. *Universal Journal of Educational Research*, 6(2), 242–248. Haettu 21.4.2019: <http://search.ebscohost.com.pc124152 oulu.fi:8080/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ1170641&site=ehost-live>
- Kirdök, O., & Korkmaz, O. (2018). Dimensions of Personality and Emotional Intelligence as Predictors of High School Students' Career Decision Difficulties. *Educational Research and Reviews*, 13(12), 495–502. Haettu 21.4.2019: <http://search.ebscohost.com.pc124152 oulu.fi:8080/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ1182802&site=ehost-live>

- Kivelä, S., & Ahola, S. (2007). Elämää nivelvaiheissa : Nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy : VaSkooli-projektin loppuraportti. Turku: [Turun ammatti-instituutti] : Turun yliopisto, koulutussosiologian tutkimuskeskus, Ruse.
- Kosonen, P. (2019) Lukiolaiset korottavat hiki hatussa arvosanojaan, yläkoululaiset jopa maksavat päästäkseen haluamaansa lukioon – Tähänkö pääsykoeuudistus on johtamassa. Yle. Haettu 14.4.2019: <https://yle.fi/uutiset/3-10718541>
- Kupiainen, S., Marjanen, J., & Ouakrim-Soivio, N. (2018). Ylioppilas valintojen pyörteissä. lukio-opinnot, ylioppilastutkinto ja korkeakoulujen opiskelijavalinta Suomen ainedidaktinen tutkimusseura. Haettu 13.1.2019: <http://hdl.handle.net/10138/231687>
- Langford, P. E. (2005). Vygotsky's developmental and educational psychology. Hove : New York: Psychology Press.
- Latomaa, T. (2011). Mitä ohjaus on? : Ohjaus pedagogisena toimintana Jyväskylä : Koulutuksen tutkimuslaitos. Haettu 7.4.2019: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1530608>
- Miller, P. H. (2016). Theories of developmental psychology (Sixth edition ed.). New York: Worth Publishers.
- Nurmi, J. -. (2005). Thinking about and acting upon the future: Development of future orientation across the life span. Understanding behavior in the context of time: Theory, research, and application (pp. 31-58) doi:10.4324/9781410613516 Haettu 13.2.2019: <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-84885414312&doi=10.4324%2f9781410613516&partnerID=40&md5=f7921896842b39109105a7de347c2c4c>
- Nurmi, J., Nurmi, J., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L., . . . Ruoppila, I. (2014). Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019) Korkeakoulutuksen kehittäminen. Haettu 17.3.2019: <https://minedu.fi/korkeakoulutuksen-karkihanke>

- Opintopolku (2019a) Logopedia, Logopedian tutkinto-ohjelma, humanististen tieteiden kandidaatti ja filosofian maisteri. Haettu 8.4.2019: <https://opintopolku.fi/app/#!/korkeakoulu/1.2.246.562.17.76630675346>
- Opintopolku (2019b) Ensikertalaiskiintiö. Haettu 8.4.2019: <https://opintopolku.fi/wp/valintojen-tuki/yhteishaku/korkeakoulujen-yhteishaku/ensikertalaiskiintio/>
- Opintopolku (2019c) Lääketiede, Lääketieteen tutkinto-ohjelma, lääketieteen lisensiaatti. Haettu 8.4.2019: <https://opintopolku.fi/app/#!/korkeakoulu/1.2.246.562.17.43053556007>
- Opintopolku (2019d) Kasvatustieteet, Opetus- ja kasvatusalan tutkinto-ohjelma, kasvatustieteen kandidaatti ja maisteri. Haettu 8.4.2019: <https://opintopolku.fi/app/#!/korkeakoulu/1.2.246.562.17.21192356588>
- Oulun yliopisto (2019) Hakijatilastot 2018. Haettu 9.4.2019: <https://www.oulu.fi/yliopisto/hakijalle/hakijatilastot>
- Partanen, S., Rusanen, J. ja Pursiainen, J. (2016). Lukiovalintoina biologia ja maantiede. *Natura* 3/2016. Haettu 10.4.2019: <http://www.naturalehti.fi/2016/09/15/lukiovalintoina-biologia-ja-maantiede/>
- Pursiainen, J. (2016). Valintaperusteiden kertomaa. Julkaistu lehdessä *Solmu* 2/2016. Haettu 8.4.2019: <https://ouluma.fi/2016/02/valintaperusteiden-kertomaa/>.
- Söderholm, F. (2017) Nuorten koulutuspolkujen tukeminen minäpystyvyyttä vahvistamalla. Teoksessa: Puukari, S., Lappalainen, K. & Kuorelahti, M. (2017). Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena. Jyväskylä: PS-kustannus. Haettu 12.4.2019: <https://www.elibrary.com/reader/9789524517911>
- Te-palvelut (2019) Alle 25-vuotiaat ilman tutkintoon johtavaa, ammatillisia valmiuksia antavaa koulutusta. Haettu 6.4.2019: http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/jos_jaat_tyottomaksi/tyottomyysturva/alle_25vuotiaat/index.html

Ursin, J. & Aittola, H. (2015). Eriarvoistavat käytännöt korkeakoulutuksessa. Teoksessa: Aittola, H. & Ursin, J. (2015) Eriarvoistuva korkeakoulutus? Artikkelikokoelma korkeakoulututkimuksen XII kansallisesta symposiumista 19.–20.8.2014. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos.

Valmennuskeskus (2019a) Lääketiede. Haettu 9.4.2019: <https://www.valmennuskeskus.fi/valmennuskurssit/1%C3%A4%C3%A4ketiede>

Valmennuskeskus (2019b) Yo-koevalmennus. Haettu 10.4.2019: <https://www.valmennuskeskus.fi/yo-koevalmennus>

WordDive (2019) Ota yo-kirjoituksista E tai L... tai saat rahasi takaisin! Haettu 10.4.2019: <https://www.worddive.com/fi/kielikurssit/englannin-abikurssi>

Workman, J. L. (2015). Parental Influence on Exploratory Students' College Choice, Major, and Career Decision Making. *College Student Journal*, 49(1), 23–30. Haettu 21.4.2019: <http://search.ebscohost.com.pc124152.oulu.fi:8080/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=101598369&site=ehost-liv>

Ylioppilastutkintolautakunta (2018) Pisterajat. Haettu 8.4.2019: <https://www.ylioppilastutkinto.fi/ylioppilastutkinto/pisterajat>